

ANNE DE LAVAL (DELAVAUX - DE LA VAUX)

Deel III. Via Brussel naar Marquette-lez-Lille

*Pour méditer sur les hazards
Qu'elle a courus en suivant Mars (Jean Loret)*

III. 1 Een oponthoud bij aartshertog Leopold Willem

De maarschalk van Schomberg, gouverneur van Metz, bezorgde Anne de nodige papieren en geld om naar Brussel te reizen. Toen zij in december 1653 in de Brabantse hoofdstad aankwam, had de pers reeds de nodige aandacht op haar gevestigd en was haar een oponthoud bij aartshertog Leopold Willem, broer van keizer Ferdinand⁶⁷, toegestaan, die sinds 1647 in de vertrekken van het Egmontpaleis zetelde. Zowel Schweisthal als Brossel interpreteerden de persoonlijke tussenkomst van de landvoogd ten voordele van Anne als een bevestiging van haar moedige strijd en voorbeeldig gedrag.

Voor de laatste keer doste de berooide Anne zich fier uit in haar officierentuniek: de 'justaucorps de panne noire'⁶⁸, de pluimen op de hoed, de laarzen en de sporen, het zwaard aan de zijde, de génétte (van het Spaanse jineta, soort piek) in de hand. Haar trotse houding, haar militaire staat van dienst en inzonderlijk de gemeenschappelijke acties die ze samen ondernomen hadden (Armentières, Lens, Landrecies, Kortrijk e.a.) moeten de vorst bewogen hebben

De 17de eeuw werd niet enkel als *le siècle de fer* en *de malheur*, maar ook als *die Zeit des Glaubens* getypeerd, met een drang tot rekatholisering in de decennia volgend op het Concilie van Trente. In het vraaggesprek met *Les relations véritables* had Anne, mogelijk na een hint van een jezuïet-biechtvader in Nancy en aangemoedigd door de hertogin van Schomberg, verklaard definitief het militaire leven vaarwel te zeggen en te opteren voor een religieus bestaan. Brossel, hierin bijgetreden door Krebs, sloot niet uit dat de grote Bossuet (1627-1704, toen abbé in Metz – later bisschop in Meaux), die de hertogin van Schomberg tot zijn vertrouwelingen mocht rekenen, persoonlijk bij de keuze was tussengekomen⁶⁹. Intreden in een klooster was in het katholieke Europa van toen een algemeen aanvaard alternatief voor vrouwen die niet wilden of konden trouwen. Leopold Willem, 'le prince dévot et guerrier' en trou-

we jezuietenvriend, steunde haar wens en deed de nodige stappen voor haar intrede in de cisterciënzerinnenabdij La Marquette, gelegen op een mijl van haar geboorteplaats. Daar zou ze na een kort noviciaat het kloosterhabijt mogen dragen.

III. 2. De abdij van Marquette

In januari 1654 verliet de jeugdige Anne hoopvol Brussel op weg naar een nieuwe toekomst.

De abdij met de naam *Repos de Notre-Dame* was in 1217 door gravin Johanna van Constantinopel gesticht in Marcq en in 1226 naar Marquette overgebracht. De stichtster liet er in 1233 haar echtgenoot Ferrand van Portugal begraven en bracht er zelf vanaf 1244 haar laatste levensdagen door in het kloosterhabijt van de dames van de orde van Cîteaux.

De gravin wenste hier zoals in het zusterklooster de Bijloke in Gent, ook een hospitaal voor arme zieken te voorzien. Toen dit niet lukte, werd in Rijsel het *Hôpital Comtesse* ingericht. Marquette werd tweemaal verwoest, een eerste keer na een belegering door Filips de Schone (1268-1314) in 1297 en een tweede maal tijdens de beeldenstorm in 1566⁷⁰. Nadat het klooster deels heropgebouwd was, bracht de Franse revolutie met de systematische verwoesting van kerken en abdijen de definitieve doodsteek.

De abdij werd in de hoogste kringen gewaardeerd en ook welstellende Gentse meisjes verbleven in het peperdure kloosterpensionaat⁷¹. In de archieven uit de 17de en (vooral)18de eeuw zijn betalingsbewijzen van pensionaires te vinden, ondertekend door Louise de Gand (Vilain) en Madame Angélique-Eleonore, princesse de Rohan, beiden abdis in Marquette⁷².

Bij de verkiezing in 1621 van een nieuwe abdis voor Wevelghem-lez-Courtrai kwam een verzoek een 'gentiefille' uit Marquette-lez-Lille te kiezen, omdat Wevelgem enkel religieuzen 'de petite condition' telde en een nobele abdis voor de school respectabeler leerlingen dan de Kortrijkse burgermeisjes zou kunnen aantrekken⁷³.

In de Marquetteabdij ontstond in 1566, na een vermeende miraculeuze interventie gedurende de calvinistische beeldenstorm, een verering voor Notre Dame de la Barrière. Vooraleer bij de zusters aan te kloppen volgde Anne een kleine omweg langs de afsluiting om haar 'génette', een soort lans die de officieren in de hand hielden, bij het bekende miraculeuze beeld neer te leggen. In het monasterium werd zij door de toenmalige Vlaamse 32ste abdis Madame Eléonore Triest de Ruddershove verwelkomd en er werd haar beloofd dat ze het kloosterhabijt mocht dragen zodra ze waardig voorbereid was. Het tromgeroffel en de strijdkreten bleven op de achtergrond, maar de kloostermuren

beveiligden niet tegen de ravage van plunderende en vernielingzaaiende troepen. Na een tienjarige pijnlijke calvarie bevrijdde de dood de abdis in januari 1658 van alle miserie⁷³.

III. 3. *Persona non grata*

De huidige geklasseerde grondvesten van de verdwenen Abbaye de repos de Notre-Dame de Marquette laten de toeschouwer in het ongewisse over de pijnlijke ontgoocheling die de jonge novice hier beleefde. De kroniekschrijver Abbé Gouzelaire lichtte in zijn memoires een tip van de sluier op: *“je sçais bien qu’il eust beaucoup mieux valu pour l’abbaye de Marquette que cette fille fust toujours restée dans les armées, puisqu’elle y avoit bien plus de genie que pour la religion, et qu’elle n’eust pas tant coustée à cette maison, comme elle a fait. Elle n’y a pourtant jamais esté religieuse, quoy qu’en ait dit, et qu’en ait crû cet historiographe (Parival) et peut estre encore d’autres après luy: mais elle y a demeuré quelque temps avec fort peu de satisfaction de Madame l’abbesse, et de la communauté. Elle s’est toujours resenty de son education rustique et des meschantes habitudes qu’elle avoit contractée dans la milice, notamment dans ses entretiens, qui estoient pour l’ordinaire parsemez de ces sortes de juremens dont les soldats ont coutume d’orner leurs discourse”*⁷⁵. De geestelijke specificeerde verder: *L’on fut donc bientost degousté de sa conversation et Madame (l’abbesse) a été bien aise de payer ailleurs sa pension*⁷⁶. Mogelijk baseerde de niet zo enthousiaste abbé, die in 1684 aalmoezenier in Marquette werd, zijn oordeel deels op de uitlatingen van de oudere zusters die Anne nog persoonlijk hadden gekend.

In 1656 verliet haar beschermheer aartshertog Leopold Willem zijn gouverneurspost in Brussel. Vermoedelijk poogde men zich toen van Anne te ontdoen. Op 9 oktober 1658 werd als 33ste abdis Madame Louise de Gand-a-Vilain, dochter van de graaf van Isenghien en gouverneur van Rijsel, door de nieuwe landvoogd don Juan van Oostenrijk in Marquette aangesteld. Zij respecteerde de geldelijke overeenkomst met de ex-gouverneur voor Anne en bleef verder haar verblijf in Gent vergoeden⁷⁷.

Voor de identificatie van de heldin deden de auteurs (Schweisthal, Brossel en anderen) telkens onrechtstreeks een beroep op de gegevens van Gouzelaire. Ook het relaas van haar ongelukkig verblijf in La Marquette steunde - met behulp van een tussenpersoon - op het manuscript van de chroniqueur-abbé. Het is wachten op een toegankelijke professionele publicatie van Gouzelaire's *Histoire de la Marquette* om het wedervaren van de novice mogelijk preciezer te kunnen beschrijven.

Voor Anne, geboren als boerenmeisje en volwassen geworden binnen de

rauwe context van een leger in oorlogstijd, moet het verblijf in het gezelschap van de dames van veelal adellijke afkomst een cultuurschok geweest zijn. Zij raakte moeilijk los van de gewoontes en het jargon van de troepen. Zij was niet vertrouwd met de hygiëne, etiquette, tafelmanieren en conversaties van haar medezusters. De opgelopen littekens en het ontbreken van een paar tanden hadden haar ook lichamelijk getekend⁷⁸. Na negen jaren te velde was de ex-soldaat gepokt en gemazeld in de militaire verdedigingsstrategieën. Er werd geschreven dat zij ‘conform de tijdgeest’ geen duel uit de weg ging en ooit de degens kruiste met een majoor waarbij zij twee tanden prijs gaf maar haar tegenstander de laatste adem uitblies⁷⁹. Nu waren conflicten van andere aard nooit ver weg en waren de gedragscodes minder vertrouwd.

Het negatieve imago dat zij in het klooster had, contrasteert met de bewondering en de bescherming die zij na haar ontdekking in Nancy in de hogere dameskringen ontving en haar reputatie van correctheid en waardigheid in het militaire milieu. Mogelijk kwam het onvermogen niet alleen van haar kant. Het wedervaren van een tijdgenote zuster Margriet bevestigde dat ook binnen de gewijde kloostermuren onverdraagzaamheid en nijd welig konden tierden⁸⁰. Bij de visitatierapporten *ad limina* door de Doornikse bisschoppen werd het Marquetteklooster trouwens gelaakt voor de mondaine sfeer en het onvoldoende respecteren van de clausuur. In ieder geval werd Anne in La Marquette nooit als volwaardige kloosterlinge aanvaard en werd haar geen professie gegund.

Anne de Laval en de mystieke schrijfster Maria Petyt (1623-1677) waren leeftijd- en streekgenoten. De ouders van Maria Petyt waren welgestelde kooplieden uit Hazebroek (toen een Vlaams stadje) die haar school lieten lopen in het klooster van Sint-Omaars. De levensbeschrijving die zij in opdracht van haar biechtvader neerpende, vertoont een paar interessante parallellen tussen de belevenissen van beide vrouwen. Zo schreef Petyt dat toen ze zestien was haar ouders haar naar Rijsel stuurden om *te ontgaen eenighe occasie, ende peryckel, dat sy saeghen, dat ick hadde van eenen officier, die 't onsent ghefortiert was van onsen Legher en verder So haest (van zodra), als ick wederom t'huys ghekeert was, begonsten de Francoysen in Vlaenderen te komen, om St Omaers te belegeren, soo dat wy al moesten vluchten metter haesten in eenen Bosch, want de Francoysen ons Dorp plunderden, & c. ende alle de Menschen bedierven* (ruïneerden). Toen de vrome Maria wou intreden in het augustinesenklooster Groene Briel in Gent, moest zij een jaar wachten om dat het *Landt soo troubel stondt* (woelig was). En alhoewel zij uiteindelijk in het Gentse klooster ‘gekleed’ was, werd na vijf-zes maanden *de resolutie ghenomen, dat ick moest uyt gaen* (uittreden) omwille van een oogkwaal. Ook haar verzoek

als lekenzuster te mogen blijven werd afgewezen omwille van een niet passend gestel voor dit zware werk⁸².

Deel IV. De Bijloke in Gent

Gouzelaire noteerde:... *On luy trouva place dans l'abbaye et hospital de la Biloque à Gand, moyennant la somme de trois centz livres par chacun an, sa vie courante. Comme elle a survescu Madame Triest; cette pension est retombée apres sa mort a la charge de Madame Louise d'Isenghien, qui l'a payée jusques a ce que cette amazone pretendue est venue a mourir*"⁸³.

IV.1 . Het leven binnen de muren (1657-1671)

Anne vond omstreeks 1658 een veilige toevlucht in de Bijloke. Abdis Francisca De Wulf (28 maart 1645-28 november 1657) was mogelijk betrokken partij bij haar intrede. De volgende abdis, Antoinette van Leemputte (19 maart 1658-10 maart 1694), heeft Annes hele verblijf meegemaakt.

In tegenstelling tot de meeste vrouwenkloosters vielen de cisterciënzerinnen niet onder de bisschoppelijke jurisdictie en bleef het moederhuis verantwoordelijk voor de opleiding en de visitaties. De Gentse monseigneurs die vermoedelijk wel van haar komst op de hoogte werden gebracht waren bisschop Antonius Triest (1621-1657), Karel Van den Bosch (1660-1665) en Eugène d'Allamont (1660-1673). Bisschop van den Bosch was als gewezen kapelaan van aartshertogin Isabella met het hofleven vertrouwd. Hij vertegenwoordigde de clerus in de Staten van Vlaanderen en onderhandelde in die functie met de gouverneur-generaal en de Brusselse overheid. Bisschop d'Allamont was de zoon van de gouverneur van Montmédy. Hij trad in militaire dienst en participeerde als dusdanig aan een campagne onder aartshertog Leopold Willem. Zoals Anne nam hij actief deel aan de slag van Lens in 1648 en zou pas na een pijnlijke krijgsgevangenschap besluiten om priester te worden. Als ex-militair, deed hij wat in zijn macht lag om een verdere Franse expansie te verhinderen en vroeg de geestelijkheid financieel bij te dragen voor het onderhoud van de Spaanse troepen⁸⁴.

In het Gentse klooster was het onderwijs in 1639 afgeschaft en ging veel aandacht naar de ziekenzorg⁸⁵. Drie eeuwen lang volstond in de Bijloke de enige grote ziekenzaal. Rond 1511 werd een tweede verzorgingsruimte 'het 'kraakhuis' opgericht. In de jaren 1574 en 1575 waren in het hospitaal meer dan duizend patiënten en zes lekenzusters aan de Zwarte Dood bezweken. De bouw van een afzonderlijk pesthuis aan de Sint-Lievenspoortstraat in 1582 had de Bijloke van pestlijders vrijgesteld. De lekenzusters, in toenemende mate bij-

gestaan door chirurgijns en opgeleide artsen, hadden geen specifieke scholing genoten en er was meer sprake van verzorging dan van medische en therapeutische interventie⁸⁶.

In de 17de eeuw waren de meest voorkomende kwalen de pokziekte, epilepsie en de blaassteen. Vanaf 1680 werkten hier voornamelijk Franse meester-chirurgijns, gespecialiseerd in het steensnijden⁸⁷. Met tussenpozen zou het opnemen van krijgslieden tot in de 19de eeuw geduurd hebben.

De relatie tussen de clausuur en de liefdadigheid bleef een heikel punt. De koorzusters verzekerden geen ziekendienst maar vervulden wel bijzondere functies in het hospitaal als directie, beheren van de apotheek, leiding van de lekenzusters e.a. In 1663 opteerden de abten van Clairvaux en Cîteaux voor een striktere observantie en werd abdis van Cleemputte gewezen op het primaat van de kloosterregels met voorrang van de clausuur op de hospitaaldienst. De in het nauw gedreven maar vastberaden overste legde het dilemma aan de universiteit van Leuven voor. Vier professoren die bij het onderzoek betrokken werden, bevestigden dat de novices van de Bijloke niet gedwongen konden worden tot de belofte van eeuwig slot. Uiteindelijk liet het algemeen kapittel vanaf 1667 oogluikend toe dat de clausuur van de zusters aan de vereisten van de hospitaaldienst werd aangepast⁸⁸.

Tot 1515 werd een nieuwe abdis door de communiteit gekozen in aanwezigheid van de abt-visitator. Vanaf dat jaar werd de paus gedwongen het benoemingsrecht aan het wereldlijk gezag over te laten. Het kiezen gebeurde verder door de koorzusters maar onder het toezicht van commissarissen die door de vorst werden aangesteld. De uiteindelijke wens van de religieuzen kon door de adellijke beschermheer al dan niet bekrachtigd worden. In vraaggesprekken gaven de nonnen hun mening over de huidige situatie en de gewenste koers, wat in een soort geestelijke en materiële doorlichting van het kloosterleven resulteerde. De evaluaties bij de abdisverkiezingen waren voor de Bijloke op gebied van discipline en toewijding doorgaans gunstig. De meeste problemen stelden zich op financieel vlak en door de aanwezigheid van de oorlogstroepen⁸⁹.

In december 1657 diende men in vervanging te voorzien voor de overleden abdis Françoise de Wulf. Op het einde van haar bewind lag het hospitaal vol met zieke soldaten en werden er zeventig tot tachtig burgers verpleegd. De onroerende bezittingen in Aalst en Kortrijk waren door de troepen verwoest en de abdij moest zware bijdragen betalen. De abdis liet naast financiële schulden wel een bloeiende kloostergemeenschap na met 30 religieuzen en 23 conversae.

Als commissarissen werden L. Vaentkens, abt van de Baudeloo-abdij, de Woestyne, deken van Sint-Baafs en J. B. de la Faille, voorzitter van de Raad

van Vlaanderen aangeduid.

De biechtvader Grégoire Van Rooden mocht na acht jaren dienst meestemmen. Omdat zij zich niet aan het reglement van Zijne Hoogheid hadden gehouden en slechts twee in plaats van drie kandidaten hadden voorgedragen, diende de stemming op 8 januari 1658 overgedaan en op 19 maart benoemde het gouvernement (Filips IV) Antoinette Van Leemputte tot nieuwe abdis. Tijdens haar 36-jarig bewind bleef de oorlogsagitatie duren en lag het hospitaal vol zieken. Wegens een belangrijk deficit weigerde Antoinette Van Leemputte in 1677 nog Hollandse soldaten uit omliggende garnizoenen en andere zieke militairen te aanvaarden zonder bijkomende regeringsvergoeding. Haar abbatiaat bleek één van de moeilijkste uit de geschiedenis van de Byloke⁹⁰.

IV. 2. Koorzuster, converse of gaste

De abdis logeerde, naar rang en waardigheid voorzien van staf en wapenschild, in een apart kwartier. De koorzusters of dames of moniales die zich vooral op het koorgebed, het Heilig Officie en het contemplatieve aspect concentreerden, bekleedden de hoogste plaats in de kloosterhiërarchie. De lekenzusters of werkszusters of conversae waren onder meer verantwoordelijk voor de huishouding en de ziekenzaal. De ‘Maria’s’ en ‘Martha’s’ hadden een afzonderlijke slaappleats. Het aantal koorzusters was doorgaans tot veertig beperkt, voor de lekenzusters was daar geen reden toe. Deze laatsten verbleven in 1661 nog altijd buiten het eigenlijke slot. De segregatie tussen beide groepen, die door de regel was opgelegd en aanleiding gaf tot continue latente spanningen, werd in 1870 door bisschop Bracq volledig opgeheven. Toen werden de koorbanken aangepast en tooiden ook de conversae zich in het witte habijt⁹¹. De naam Anne de Laval is niet terug te vinden in de lijst van de dertig koorzusters die in 1658 een abdis mochten kiezen. De namen van de lekenzusters bleven onbekend, omdat zij nog geen zeggings hadden in het kapittel en niet stemgerechtigd waren.

De bestuurder E.H. Jos. Walters en de oudheidkundige Armand Heins (1856-1938) twijfelden er niet aan dat Anne hier jarenlang effectief verbleef. In tegenstelling tot vroegere auteurs leek het hun wel niet evident dat zij bij de zorgbegeleiding in de militaire afdeling betrokken werd. Zij veronderstelden dat de nieuweling ook niet in de slaappleats van de communiteit terecht kon maar, van een pensioen genietend, een kamer of huis in het Bijloke-complex betrok. Zij meenden dat er hier tussen 1659 en 1671 juist vrede heerste en de tijd om soldaten te verzorgen slecht gekozen was⁹². Die rust en vrede moet door de notities rond de abdisverkiezingen 1657-58 (zie hoger) wel gerelativeerd worden. Ook D.Vandaele beklemtoonde het continu probleem

van het onderhoud van de gekwetste soldaten gedurende de 17de en de 18de eeuw, zodat er soms plaats noch geld meer was om de zieke Gentenaren op te vangen⁹³.

Er waren alternatieve verblijfsmogelijkheden. De Bijlokesite telde binnen haar muren een aantal huisjes die geheel of per kamer werden verhuurd. De bewoners die hun kosten betaalden, genoten de bescherming van de abdij. Negen dergelijke huisjes stonden van 1618 tot het einde van de 18de eeuw ter beschikking. Een ander systeem was het ‘tafelieren’, waarbij de betrokkenen tegen een overeengekomen kostgeld huisvesting en onderhoud kregen⁹⁴. Sinds de zesde eeuw was het gebruikelijk dat allerlei vluchtelingen, waaronder ook potentiële of ontsnapte gevangenen, bescherming zochten in heilige plaatsen⁹⁵. Ook de uitgestrekte Gentse Bijloke-abdij kende een lange monastieke traditie van gastvrijheid en vervulde gedurende het hele ancien régime een belangrijke asielfunctie. Volgens A. Van Werveke, conservator van het latere Oudheidkundig Museum, zou in de Bijloke het asielrecht voor criminelen tot aan de Franse bezetting (1792-1814) geïmplementeerd zijn. Zo zijn er casussen uit de 17de eeuw bekend waar de onderzoeksrechter naar de Bijloke trok om er in de kamer van de abdis de beschuldigde te ondervragen⁹⁶. Anne was hier dus wellicht niet het grootste zorgenkind.

IV. 3. Het pensionsysteem

De meeste novices betaalden bij hun intrede en professie een soort bruidschat (dot) als vergoeding voor hun verdere verblijf. Enkele begunstigden konden daaraan ontsnappen door het gebruik van het instellen van een pensioen bij de aanstelling van een nieuwe wereldse vorst of kloosteroverste. Die gewoonte zou teruggaan naar het begin van de zestiende eeuw waarbij Keizer Karel het systeem van monastieke verkiezingen van de centrale macht afhankelijk maakte⁹⁷. Het lijkt wel een vorm van koninklijk dienstbetoon op kosten van de kloostergemeenschap.

Driehonderd pond per jaar werd via La Marquette aan de Bijloke overgemaakt als pensioen voor Anne. Daar kreeg ze het gezelschap van de koorzuster Catherine Lefrancq die er sinds 1630 verbleef met een pensioen van 120 florijnen toegekend door de regering⁹⁸.

In diverse cisterciënzerinnenkloosters zijn voorbeelden te vinden van rekruteringen met dergelijke pensioenformule.

Wanneer Jeanne Duvivier in 1656 de koninklijke brief van Filip IV met haar aanstelling als abdis in ‘l Olive in Morlanwelz ontving, beloofde ze zonder inkomgeld het weeskind van Thomas de Navarro in het klooster te ontvangen. Bij de volgende verkiezingen in 1690 werd dit meisje als een zeer goede reli-

11
 Dit syn alle de
 Vremdelinghen ende borgher
 die int Hospitael van
 Biloke ouerleeden syn
 Beginnende Januarij
 1646
 H

Stadsarchief Gent, parochieregisters, begraafboeken Bijloke, boek nr. 316, folio 1, recto (detail).

De Maent van Julij
 2 Lillio ^{grauw}pausvelb van Dudenarde
 2 Bartholomeus ^{grauw}brin van Lkore
 3 Pieter ^{grauw}van aelst van Waterculer
 3 Marie ^{grauw}cornet van hallo
 10 Janusken ^{grauw}baurens van Lanckxuter
 20 ^{grauw}me de laual de liello
 20 ^{grauw}Harbol ^{grauw}smoent van mescholen
 H

Stadsarchief Gent, parochieregisters, begraafboeken Bijloke, boek nr. 316, folio 82, verso (detail).

gieuze beschreven⁹⁹.

Bij de benoeming in 1663 van de abdis Catherine de Houst in l'Abiette van Ath beloofde deze aan Filips IV een som van 600 florijnen als pension ter beschikking te stellen. De uitverkorenen die de vorst hiervoor aanduidde, waren twee van de zes dochters van Michel de Heyne, de schatbewaarder van financiën¹⁰⁰.

En niet alleen in La Marquette, maar ook in de andere abdijen kon het fout lopen.

De cisterciënzerinnen van de Nieuwenbosch in Gent werden bij de aanstelling van Jeanne Le Poivre in 1652 verplicht de zestienjarige Caroline, dochter van Christophe de Roseneck, kamerheer van aartshertog Leopold Willem te huisvesten. Het meisje bleek uiteindelijk geen roeping te hebben en ging met de toelating van het klooster bij een tante in Arras inwonen, maar de abdis bleef haar pension verder uitkeren¹⁰¹.

In Spermalie in Brugge werd in datzelfde jaar bij de benoeming van abdis Catherine Rugeley door Zijne Hoogheid beslist om Claire Thérèse, dochter van de Spaanse officier Pedro de Sonnaville in plaats van een pension toe te kennen, gratis en zonder kosten van kleding en professie te laten intreden. Betrokkene werd door de kloostergemeenschap als ongemotiveerde novice terug naar huis gestuurd. De woedende vader liet het daar niet bij en in 1664 volgde een beslissing van de Geheime Raad waarbij het klooster na twaalf jaar door Filips IV alsnog gedwongen werd haar terug op te nemen¹⁰².

Hetzelfde pensionsysteem bleef in de Oostenrijkse periode onder Karel VI en Maria Theresia gehandhaafd. Het bleef de bedoeling de begunstigden in de kloostergemeenschap te integreren. De pensionregeling mag niet met het gebruik van het abdijbrood (le pain d'abbaye) verward worden. Voor dit laatste bezorgde de soeverein brieven waarin de verplichting werd opgelegd voor het voeden en onderhouden van ex-militairen en paleispersoneel of hun weduwen en dochters¹⁰³.

IV. 4. Een blik in de kloosterarchieven 1657-1671

Sinds het beheer door de Burgerlijke Commissie der Godshuizen was overgenomen, werd het grootste gedeelte van het Bijlokearchief aan de stad toevertrouwd. Recent werden daar ook de laatste privédocumenten van de zusters van de kliniek Maria Middelaers in Sint-Denijs-Westrem (Gent) aan toegevoegd. Een beperkt aantal gegevens berusten in het rijksarchief.

Bij de parochieregisters wordt een handgeschreven obituarium van de Bijloke bewaard¹⁰⁴. De inleidende pagina vermeldt: *Dit syn alle de vremdelinghen ende borghers die int Hospitaal van Biloke overleden syn. Beghinnende*

January 1646. Anne de Laval de Lisle staat er wel degelijk genoteerd als zijnde overleden op 20 juli 1671 – dit is op de leeftijd van 45 jaar.

Zij overleed in het hospitaal, wat een schielijk overlijden uitsluit en een ziekteproces laat vermoeden. Het Bijlokehospitaal was uitdrukkelijk niet bedoeld voor de eigen religieuzen, maar wel voor zieke stadsgenoten, passanten, vluchtelingen, militairen e.a. Dit levert een bijkomend argument voor de versie dat betrokkene ook in Gent niet voor professie in aanmerking kwam en geen kloostergeloften aflegde. In het hierboven vermelde obituarium staan zowel mans- als vrouwennamen, en de zeven aflijvigen in juli 1671 waren allemaal van buiten de stad afkomstig. Terug een aanwijzing dat het niet om religieuzen maar om zorgbehoevende vreemdelingen en burgers ging.

In de inventaris van J. B. Lavaut (1834-1900) wordt geen enkele melding van haar aankomst, verblijf en overlijden gevonden¹⁰⁵. Enerzijds was het in de 17de eeuw gebruikelijk bekentenissen neer te pennen en te publiceren. Anderzijds waren vrouwelijke religieuzen vanuit een sfeer van onthechting en bescheidenheid minder geneigd tot het aanleggen van kronieken. De bewaarde documenten onthullen meestal zakelijke informatie aangaande het beheer van het klooster: gronden, comptabiliteit, processen en dergelijke.

Ook D. Vandaele constateerde de archiefvorming in het kader van het goederen- en financieel beheer en het ontbreken van archiefstukken met betrekking tot de dagelijkse werking of het leven binnen de muren. In het archief van de Baudeloo-abdij, die een controlefunctie bezat, werden geen visitatieverslagen gevonden¹⁰⁶.

Details over het persoonlijke leven verwacht men doorgaans wanneer zich iets bijzonders heeft voorgedaan. Het ontbreken van een bijkomend spoor van Anne in de archieven laat veronderstellen dat zij geen extreme daden stelde die de pers of memorieboeken haalden. Zij werd niet weggestuurd of overgeplaatst, niet door een vermetele aanbieder geschaakt, niet als heks veroordeeld en niet voorgesteld voor een heiligverklaring. Zij overleefde de laatste grote pestgolf (1667-1669) die de Zuidelijke Nederlanden teisterde en nam mogelijk op 9 maart deel aan de plechtige processie die in Gent uitging in aanwezigheid van de bisschop en de hele Gentse clerus als dank voor het ophouden van de plaag¹⁰⁷.

De beperkte correspondentie van twee onderzoekers die naar haar informeerden is bewaard gebleven. In een schrijven naar de stad gericht, bevestigde Martin Schweisthal de gevonden sterfdatum van 20 juli 1671 uit het obituarium en vroeg of er ook een neerslag van overlijden kon teruggevonden worden in het register van de nabijgelegen parochie Akkergem. Het antwoord bleek negatief¹⁰⁸.

Bewijzen van de jaarlijkse storting van 300 pond werden niet teruggevonden. Zo antwoordde dhr De Schijver, conservator van het Bijlokemuseum nog in 1965 op een vraag van Brossel dienaangaande: *Les comptes de l'abbaye de la Byloke ont été perdus, du moins ceux qui se rapportent à la deuxième moitié du XVIIIe siècle. Il n'est donc pas possible de vérifier si la pension annuelle de 300 livres fut régulièrement payée ... Les comptes de l'abbaye sont perdus pour la période allant de 1637 à 1706*".¹⁰⁹

IV. 5. Besluit

De vermelding van Anne de Laval in de Obituaire de la Byloke geldt als enig maar wel doorslaggevend bewijs dat zij hier tot in 1671 verbleef en niet volwaardig als kloosterzuster was geïntegreerd. De hamvraag of de religieuze roeping in 1653 op een inschattingsfout berustte of onvoldoende ernstig werd genomen, is niet met zekerheid te beantwoorden. Evenmin kwam aan het licht of zij vrede nam met de haar toegekende status. Zij was in ieder geval van onderhoud en onderdak verzekerd. Ongeweten blijft of en hoe zij zich nuttig wist te maken in haar nieuwe omgeving. Er zijn geen aanwijzingen voor contacten met haar familie en vroegere bekenden. Noch de historici of de persensen die luitenant Anne-Antoine destijds zo bejubelden, noch een wantrouwe Gouzenaire penden enig vervolgartikel over haar wedervaren in Gent. Meestal koos men voor een orde en een abdij, liefst in de eigen streek, waarvan de materiële status evenredig was aan het persoonlijk fortuin. De Bijloke bleek niet zo salonfähig als Marquette, maar ook hier verbleven zusters uit de Gentse adel (Utenhove, Van den Kethulle, Vilain, Triest e.a.) en uit de hogere burgerij.

De keuze van de Bijloke boven één van de vele andere ordeklousters in Gent of het Kortrijkse, had wellicht te maken met het minder contemplatieve karakter, de afschaffing van de onderwijsfunctie, de aanwezigheid van de unieke ziekenzorg voor militairen en burgers en de traditie van de gastvrijheid van het huis. Een gemis aan kloosterroeping kon hier een uitlaatklep vinden in liefdadig werk. In de meeste abdijen bedroeg het aantal lekenzusters een derde of een vierde van het aantal koorzusters. In de Bijloke lag dit merkkelijk hoger – met dus meer kans op leden met een problematische status. De religieuze fase in Annes leven was in ieder geval minder roemrijk en spectaculair dan het militaire parcours.

V. Post mortem in het land van de reuzen

P. Francq en M. Schweisthal bepleitten een gedenkteken voor Anne de Laval en La Jeunesse, de heldinnen uit Lomme. Een monument kwam er niet. Wel is Anne vandaag de voornaamste ereburger van Lomme. In 1873 kreeg haar geboorteplaats een ‘rue Anne Delavaux’. In 1960 herrees de oorlogsheldin als gewapende reuzin in de jaarlijkse Lommese optochten. In 2003 gaf kunstenaar Stéphane Deleurence haar een nieuwe look en liet haar stappen in de outfit van officier zoals ze door aartshertog Leopold Willem werd ontvangen, meer bepaald in de ‘justaucorps de panne noire’, de pluimen op de hoed, gelaarsd en gespoord, het zwaard aan de zijde en de g nette in de hand. De koene krijgster is thans 3,40 m hoog en weegt 40 kilo. Twee moedige dragers torsen haar jaarlijks door het carnavalparcours. Samen met andere reuzen uit België en Frankrijk, werd Anne de Laval, als reuzin van Lomme in 2005 door de Unesco als immaterieel werelderfgoed erkend¹¹⁰. En eigenlijk verdient luitenant Anne naast een plaats in de folklore ook een expliciete erkenning in de gevestigde schriftuur over de Spaanse Nederlanden.

Lieve Vande Castele

NOTEN

- ⁶⁷ Ferdinand, die in 1619 keizer werd, was nauw met het Spaanse hof verbonden.
- ⁶⁸ Justaucorps: ancien vêtement serré à la taille et muni de manches et de basques généralement assez longues; panne:  toffe semblable à velours, mais à poils plus longs et peu serrés, Petit Robert, ed. 1979.
- ⁶⁹ C. Brossel, loc. cit. p. 62.
- ⁷⁰ H. Duthilloeul, op. cit. p. 352.
- ⁷¹ F. De Potter, *Gent van de oudsten tijd tot heden*, Brussel, 1888, V, p. 574.
- ⁷² UGent, *Vliegende Bladen*, II-M 28, IV-L, 16.
- ⁷³ Th. Ploegaerts, *Les Moniales de l’Ordre de C teaux dans les pays-bas méridionaux de 1550 à 1800*, dl 2, p. 491.
- ⁷⁴ *Abrégé de l’histoire de la très-illustre abbaye de repos de Notre-Dame de l’ordre de Cisteaux   Marquette et de l’Image miraculeuse de la Vierge, honorée dans la Chapelle sous le nom de Notre-Dame de la Barrière, à la porte dudit Monastère*, Rijsel, 1743 (google books), p. 27.
- ⁷⁵ Aimé Leroy en Arthur Dinaux, op. cit. pp. 532-33.
- ⁷⁶ M. Gouzelaire, *Mémoire pour servir à l’histoire de l’abbaye Notre-Dame du Bon Repos   Marquette*, hoofdstuk 43, uittreksel website Lomme-des-weppes.
- ⁷⁷ *Abrégé de l’histoire de la très-illustre abbaye...*, Rijsel, 1743 (google books).
- ⁷⁸ Les relations véritables, 31 januari 1654.
- ⁷⁹ Parival, op. cit. p. 28.
- ⁸⁰ Craig Harline, *De verzoeking van zuster Margriet. Het Vlaamse kloosterleven in de 17de eeuw*, Antwerpen/Baarn, 1997.

- ⁸¹ J. Duvosquel (red), Châtellenies de Lille, Douai, Orchies, *Albums de Croÿ*, dl XII, Brussel, 1985, p. 33.
- ⁸² J. Merlier (ed), *Het leven van Maria Petit (1623-1677)*, Zutphen, 1976, pp. 37, 50, 55-56.
- ⁸³ C. Brossel, loc. cit. p. 64.
- ⁸⁴ M. Cloet (red), *Het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*, Gent, 1991, pp. 82-83.
- ⁸⁵ G. Van Bokstaele e.a., *Van Beaupré tot Zwijveke. Cisterciënzers in Oost-Vlaanderen*, Gent, 1999, p. 51.
- ⁸⁶ J. Walters, *Geschiedenis der Zusters der bijloke te Gent*, Gent, dl 2, 1929-30, pp. 34, 69, 77, 91.
- ⁸⁷ A. Van Heddeghem, *Een middeleeuws abdijhospitaal de oude Bijloke: Gentse hospitalen en ziekenverzorging 1146-1797*, Antwerpen, 1978, pp. 74, 82, 133-135.
- ⁸⁸ A. Van Heddeghem, op. cit. pp. 199-200.
- ⁸⁹ Th. Ploegaerts, dl 2, op. cit. pp. 3-30.
- ⁹⁰ Th. Ploegaerts, dl 2, op. cit. pp. 24-30.
- ⁹¹ A. Van Heddeghem, op. cit. pp. 179-180; J. McNamara, op. cit. 530.
- ⁹² J. Walters, op. cit. p. 230, voetnoot 43.
- ⁹³ D. Vandaele, *Instellingenstudie en inventaris van het oude archief van de abdij en het hospitaal van de Byloke te Gent, bewaard in het Stadsarchief te Gent, 1228-1843*, thesis VUB, 2001-2002, p. 17.
- ⁹⁴ A. Van Heddeghem, op. cit. p. 214.
- ⁹⁵ J. McNamara, op. cit. p. 104.
- ⁹⁶ A. Van Werveke, *Chronique archéologique: Asiles, La Flandre Libérale*, 1 september 1927.
- ⁹⁷ Th. Ploegaerts, dl 3, *Les abbayes en Wallonie*, op. cit. p. 105.
- ⁹⁸ Th. Ploegaerts, dl 2, op. cit. p. 27.
- ⁹⁹ Th. Ploegaerts, dl 3, op. cit. p. 52.
- ¹⁰⁰ Th. Ploegaerts, dl 3, op. cit. p. 82.
- ¹⁰¹ Th. Ploegaerts, dl 2, op. cit. p. 70-72, 75.
- ¹⁰² Th. Ploegaerts, dl 2, op. cit. pp. 353, 357-358.
- ¹⁰³ M. Schweisthal, loc. cit. p. 23.
- ¹⁰⁴ Stadsarchief, NR 316 BIJLOKE 1645-1695, folio, 1 recto en 82 verso.
- ¹⁰⁵ Stadsarchief, J.B. Lavaut, *Inventaire des archives de l'abbaye de la Byloke, 1164-1807*, Gent, 1881, onuitgegeven handschrift.
- ¹⁰⁶ D. Vandaele, op. cit. pp. 47, 50-51.
- ¹⁰⁷ M. Cloet (red), op. cit. p. 83.
- ¹⁰⁸ M. Schweisthal, Ixelles, brief van 2 december 1899, UGent, *Vliegende Bladen*, II-L, 17.
- ¹⁰⁹ Brief van conservator A. De Schrijver aan C. Brossel, 5 november 1965, Stam Gent.
- ¹¹⁰ Website, lomme-des-wepes.